Prezidento Valdo Adamkaus šimtmečiui – dvi specialios knygos

Lapkričio 3-iąją Prezidentui Valdui Adamkui sukaks 100 metų. Šia ypatinga proga leidykla „Tyto alba“ pristato dvi knygas – fotobiografiją „Šimtas Prezidento Valdo Adamkaus metų“ ir Arno Ališausko pokalbius su Alma Adamkiene „Gyvenimas po meilės ženklu“, rašoma leidyklos pranešime žiniasklaidai.

Fotobiografija „Šimtas Prezidento Valdo Adamkaus metų“ – kelionė per išskirtinį, dramatiškų istorijos įvykių paženklintą Valdo Adamkaus gyvenimą ir kartu per Lietuvos šimtmetį. Retos ir iškalbingos fotografijos pasakoja apie Prezidento vaikystę nepriklausomoje Lietuvoje, karo ir emigracijos išbandymus, gyvenimą Jungtinėse Amerikos Valstijose, kur sėkmingą profesinę karjerą lydėjo nuoseklus darbas dėl Lietuvos laisvės. Ir, svarbiausia – apie sugrįžimą į Lietuvą ir dvi Prezidento kadencijas, tapusias reikšminga mūsų atkurtos valstybės istorijos dalimi.

Fotobiografija „Šimtas Prezidento Valdo Adamkaus metų“ | G. Kavaliauskaitės nuotr.

Knyga „Gyvenimas po meilės ženklu“ skirta pirmajai šalies poniai Almai Adamkienei. Išskirtiniuose pokalbiuose su Arnu Ališausku pirmoji ponia prisimena vaikystę Telšiuose, karo metus, sudėtingą šeimos pasitraukimą į Vokietiją, gyvenimą JAV ir ten kurtus namus. Jos pasakojime atskleidžia ne tik Nutautų ir Adamkų, bet ir tarpukariu klestėjusios, tačiau karo sutryptos Lietuvos istorija. Daug dėmesio skiriama lemtingam sprendimui sugrįžti į Lietuvą ir dešimtmečiui, praleistam einant pirmosios ponios pareigas – ne formaliai, bet aktyviai įsitraukiant į atkuriamos valstybės gyvenimą. Almos Adamkienės įkurtas fondas pakeitė daugybę kaimo mokyklų ir jų mokinių gyvenimų.

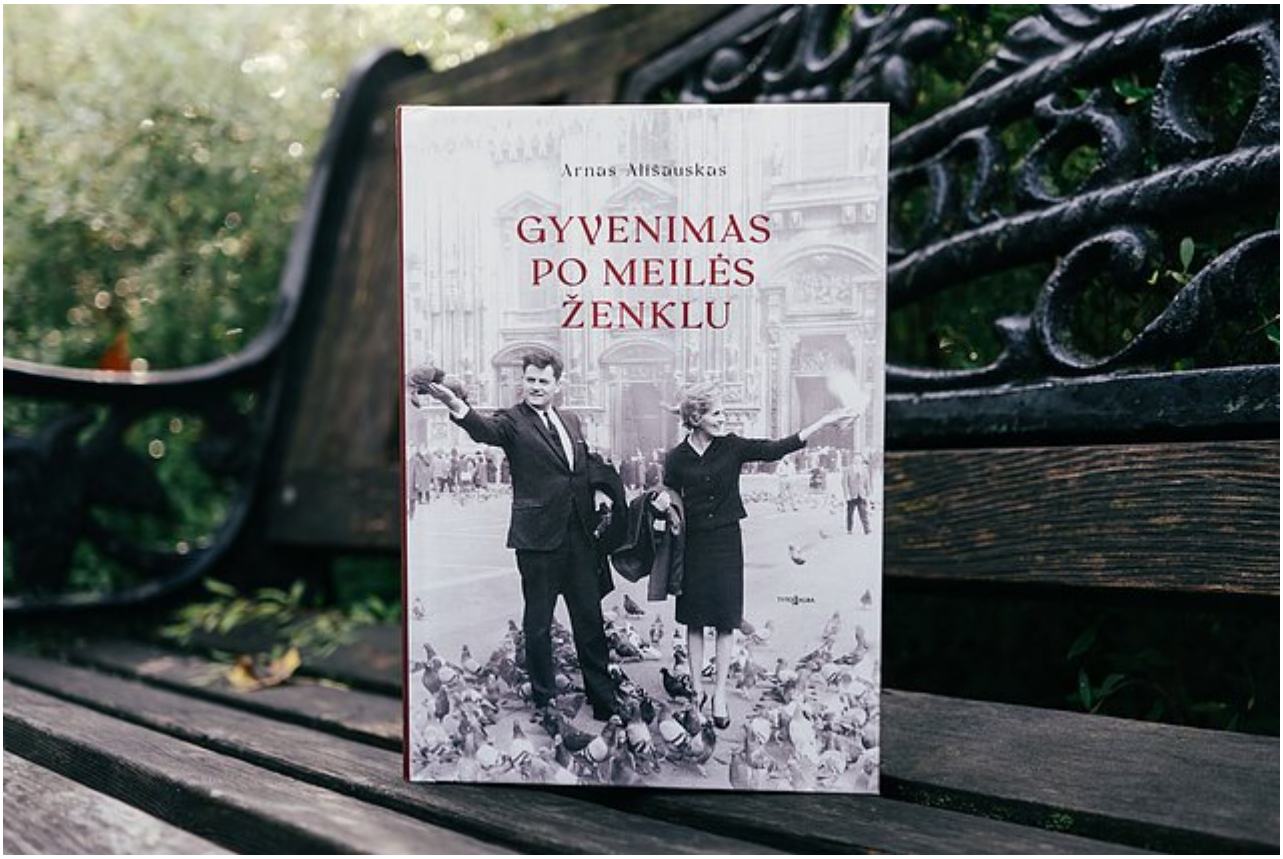

Arno Ališausko pokalbiai su Alma Adamkiene „Gyvenimas po meilės ženklu“ | G. Kavaliauskaitės nuotr.

Kviečiame susipažinti su knygomis ir paskaityti keletą ištraukų.

Alma ir Voldemaras Adamkavičiai apie 1952 m.

Olimpinės žaidynės ir susitikimas su prezidentu Kennedy

Knygos „Šimtas Prezidento Valdo Adamkaus metų“ ištrauka

*

Gyvenimas mane nubloškė į sportą, ir labiausiai nubloškė tada, kai atsidūriau už Lietuvos ribų.

1948 metų Europos pavergtųjų tautų žaidynės buvo ne vien lietuvių mintis. Žaisdavome ir kalbėdavomės ne tik apie sportą su savo šalis priverstinai palikusiais likimo broliais ukrainiečiais, lenkais, latviais, estais. O kaip tik artėjo Londono olimpinės žaidynės. Naiviai tikėjome, kad mes, kaip Lietuvos, paskutinės prieškario Europos krepšinio čempionato komandos nugalėtojos, atstovai, tikrai turime teisę dalyvauti olimpiadoje. Ir tai nebuvo tik gražios viltys, nesėdėjome sudėję rankų – lietuvių delegacija su savo pasiūlymu pasiekė Tarptautinio olimpinio komiteto būstinę Lozanoje. Bet buvo atsakyta, kad olimpiadoje atstovaujama valstybėms, o ne tautoms. Nepavyko.

Aišku, buvo didelė nuoskauda dėl neteisybės, kad už olimpiados durų liko tokia pajėgi komanda, kuri, tikėtina, būtų laimėjusi medalius. Taip jautėmės ne mes vieni ir iš įvairių tautų atstovų buvo sudarytas Europos pavergtųjų tautų olimpiados komitetas, kuris ir suorganizavo žaidynes. Gavome leidimą rengti žaidynes Niurnberge, milžiniškame stadione, talpinančiame gal 40 tūkstančių žiūrovų.

Ir 1948 metais, beveik tuo pačiu metu, kai vyko Londono olimpiada, Niurnberge vyko Europos pavergtųjų tautų žaidynės – su valstybių vėliavomis, himnais, išlaikant aukščiausio lygio atidarymo ir uždarymo ceremonijas.

Žaidynėse dalyvavau ne kaip organizatorius, o kaip sportininkas. Mano sritis buvo ne komandinis žaidimas, o lengvoji atletika. Pelniau Lietuvai du aukso ir du sidabro medalius.

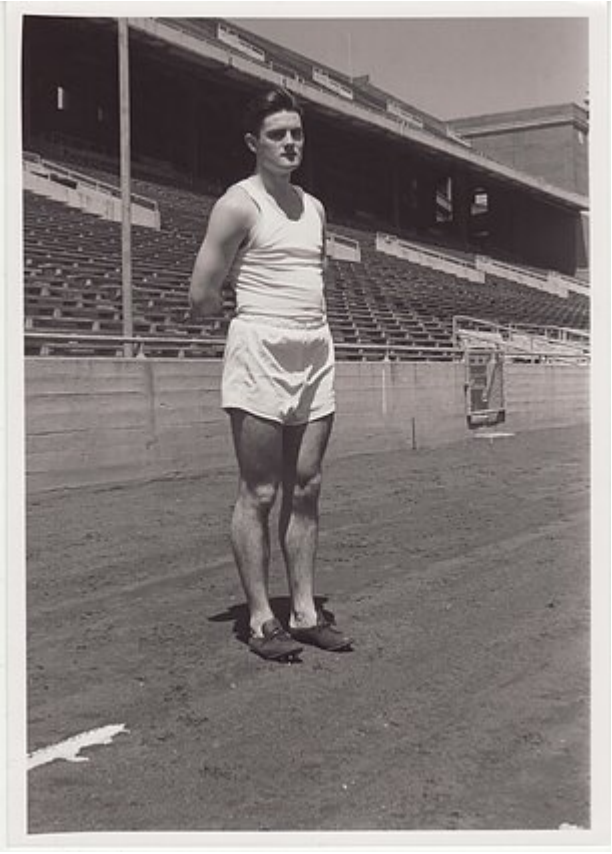

Europos pavergtųjų tautų olimpinėse žaidynėse Niurnberge, 1948 m. | Leidyklos archyvo nuotr.
*

Mėgindavome Lietuvos okupaciją JAV valdžiai priminti įvairiomis progomis. Ypač atminty man įsirėžė 1963 metais Vasario 16-osios proga įvykęs priėmimas pas prezidentą Johną Kennedy, kuris po pusmečio buvo nušautas. Aš tuo metu buvau Amerikos lietuvių bendruomenės tarybos narys ir Lietuvių bendruomenės centro valdybos narys, todėl buvau įtrauktas į delegaciją, kuri įteikė J. Kennedy memorandumą dėl Lietuvos padėties.

Aš buvau jauniausias delegacijos narys. Vyresni už mane išeivijos organizacijų vadovai labai stengėsi atsistoti kuo arčiau prezidento. Atsidūriau visiems už nugarų. Apsižvalgęs po kabinetą, pamačiau supamąją kėdę, kuri, matyt, J. Kennedy buvo reikalinga dėl jį persekiojusių nugaros skausmų. Įsitaisiau joje ir sūpuodamasis ramiai klausiausi, kas kalbama. Staiga girdžiu, kaip mūsų delegacijos vadovas Leonardas Šimutis sako: „Pone prezidente, norime jums pristatyti jauniausią mūsų delegacijos narį Valdą Adamkų, kuris lietuvių jaunimo vardu taip pat tars keletą žodžių.“

Visa delegacija prasiskiria, atsigręžia į mane, o aš tuo metu lyg kokios spyruoklės išsviestas pašoku iš kėdės, kuri iš inercijos vis dar supasi. Visas išraudęs iš gėdos

noriu tiesiog skradžiai žemę prasmegti, bet, žiūriu, prezidentas smagiai šypsosi. Pasakiau kelis žodžius, bet iš susijaudinimo turbūt dar sustiprėjo mano lietuviškas akcentas, nes atsisveikindamas J. Kennedy ir pasakė tuos padrąsinančius žodžius, padėjusius man įveikti drovėjimąsi kalbant angliškai: „Jaunuoli, man patinka tavo akcentas.“

Pirmasis Almos ir Valdo Adamkų susitikimas

Knygos „Gyvenimas po meilės ženklu“ ištrauka

1944-aisiais, antrą kartą grįžtant sovietų kariuomenei, Nutautai mėgino bėgti laiveliu į Švediją. Jau buvo matyti Gotlando žiburiai, kai lietuvius apšaudė vokiečiai. Bėgliai buvo paimti į laivą ir pristatyti į Rygos kalėjimą, o iš ten išvežti darbams į Vokietiją. Vyrai nuo moterų buvo atskirti – dėl to tėvas atsidūrė Vokietijoje atskirai nuo žmonos ir dukterų. Pasibaigus karui, Nutautai gyveno Miulūze, vėliau – Rozenheime. Vokietijoje ėmė kurtis lietuviškos gimnazijos. Viena iš jų įsikūrė Eichštete, ten ir mokėsi Alma Nutautaitė.

Alma Nutautaitė ir Voldemaras Adamkavičius Eichštete, 1945 m. | Leidyklos archyvo nuotr.

– Kaip ir kur sužinojot, kad esate paaukoti ir negrįšit?

– Gimnazijoje. Kai sužinojom, kad yra organizuojama lietuviška gimnazija, atsimenu, jau su tėvu, važiavom traukiniu, vežančiu anglis. Tarp vagonų buvo tokios mažos platformos, kur pačius vagonus sujungia, tai mes ten su tėvu sėdėdami atvažiavom į Eichštetą. Tėvas grįžo atgal, na o aš likau naujoj stovykloj – čia jau nemažai žmonių buvo susirinkę, jaunimas pradėjo važiuoti. Ir vieną dieną skelbimų lentoje matom kvietimą, kad gimnazistai rinktųsi į nurodytą salę. Susirinkom, suolai sustatyti – paaiškėjo, kad patalpos, kuriose mes glaudėmės, priklauso vietos gimnazijai. Ateina būsimas gimnazijos inspektorius ir visiems išdalina lapus su klausimais, į kuriuos reikia atsakyti, paaiškina, ką mes turim daryti, kaip užpildyti, liepia pasirašyti ir grąžinti jam. Ir lyg tarp kitko sako: yra klausimas „Kaip jūs atsidūrėte Vokietijoje?“. Atsakydami jokiu būdu nerašykite, kad bėgot nuo komunistų, rašykite, kad buvote čia atvežti darbams. Man buvo šokas. Karas pasibaigė, amerikiečiai jau čia, laukiam, kada galėsim grįžti į Lietuvą, ir negalim pasakyti tiesos, kodėl mes iš tikrųjų išbėgom? Tai reiškia, kad į Lietuvą mes grįžti negalime? Dar ginčijausi, sakiau, aš taip nerašysiu, rašysiu tiesą, kad bėgom į Švediją… Tai inspektorius man padavė naują lapą ir sako: daryk taip, kaip pasakiau, patikėk, mums visiems bus geriau. Taip visi ir užpildėm tuos blankus. Nepaklausiau Valdo, kaip jis parašė, bet, manau, irgi taip pat – kad buvom atvežti darbams. Tada gi tokie draugai buvo amerikiečiai su rusais… Tik labai greitai ta draugystė baigėsi. Jau išvažiuodami iš Vokietijos žinojom, kad jie nebe draugai.

– Gimnazija nuotaikas smarkiai pakeitė?

– Žinoma. Susirinkom jauni visi, karas tik pasibaigė ir, net nežinau, kaip, iš karto visi susižinojo, kur kas įsikūręs, kur yra lietuvių. Ir kartu su kitomis žiniomis ateina ir tokia, kad kuriasi gimnazija, ir dar nelabai toli nuo mūsų. Kai tik tai paskelbė, susidėjau į pintą krepšį, nes lagamino neturėjom, kažkiek rūbų ir su tėvu nuėjom į stotį. Jokie keleiviniai traukiniai nevažinėjo, tik prekiniai. Tokiu ir išvažiavome, įsitaisę ant laiptukų. Buvom patenkinti, kad leido važiuoti. Eichštete susiradom gimnaziją, bendrabutį, buvo ir daugiau atvažiavusių. Kitą dieną atvažiavo Valdas su savo draugais aušrokais, didelė jų grupė buvo. Taip ir prasidėjo… Paskiau iš ten mus, kaip minėjau, perkėlė į Rebdorfą, nes ta gimnazija buvo reikalinga vokiečiams: jie patys turėjo nemažai vaikų, kuriems irgi reikėjo lankyti mokyklą.

– O kokia buvo pažintis su nauju mokslo draugu Voldemaru Adamkavičium?

– Kadangi aš nieko nepažinojau, buvau pati sau viena. Mane apgyvendino bendrabuty, kur stovėjo dviaukštės lovos, antrame aukšte, o pirmame gyveno šeima su mergaite, kuri buvo nebyliukė. Labai miela mergytė. Ir kažkaip iš karto tarp mūsų atsirado ryšys: eidavome kartu pasivaikščioti, žaisti. Ir kartą aš leidžiuosi žemyn laiptais paimti tos mergaitės – jos tėvai ruošėsi kažkur eiti – ir pamatau Valdą, bėgantį į viršų. Susitikom, jis palypėjo, stabtelėjo ir nuėjo toliau. O aš pagalvojau: kokie nesimpatiški tie kauniečiai. Nenorėjau su jais net kalbėti – aš atvažiavau pas savus, man visi lietuviai, ypač jauni, atrodė kaip giminės, norėjosi prie visų prieiti ir apkabinti, norėjosi bendrauti, o jie… Tiesa, ten buvo pora mergaičių, tarp jų – ir Marija Rimšaitė, Mara, Jono Rimšos sesuo, vėliau tapusi mano gera drauge. Bet pradžioje jie nedraugiški buvo. Eidavo šokti į salę, salės langai matydavosi nuo laiptų, tai aš žiūrėdavau ir galvodavau: na ir šokit, aušrokai, man ne pakeliui, nenoriu turėt nieko bendro…

Prie Mičigano ežero Čikagoje, 1951 m. | Leidyklos archyvo nuotr.

– O kada santykis atšilo?

– Turbūt kai persikėlėm į Rebdorfą. Iki tol Valdas buvo labai užsiėmęs, nuolat su savo draugais ir draugėm. Nors tada, kai atvažiavo daugiau mergaičių, ir aš jau turėjau draugę, kuri irgi viena buvo… Vieną dieną skelbimų lentoj matom skelbimą: kuriamas gamtos mylėtojų būrelis. Pagalvojom, kad mes irgi gamtą

mylim, ir nutarėm nueiti. Nueinam – vyksta susirinkimas tokiam sandėliuke be langų, tik durys ir elektros lemputė, vietos mažai, visi kažkaip susigrūdom. O Valdas susirinkimą organizavo. Pradeda jis kažką aiškinti, ir staiga – šikšnosparniai… Matyt, jie ten buvo apsigyvenę, o šviesa ir triukšmas juos pabaidė. Kad puolė tie šikšnosparniai skristi lauk pro duris, mano draugė Marija Rimšaitė griebėsi už galvos – ir klykdama irgi pro duris. Tada ir mes visi – pro duris, tai taip ir baigėsi būrelis: gamtos mylėtojus šikšnosparniai išbaidė.

Iš pradžių nei knygų neturėjom, nei sąsiuvinių, nieko. Vėliau amerikiečiai pristatė sąsiuvinių, pieštukų. Maistas buvo baisus. Aš labai nemėgau svogūnų. Kai gyvenom Lietuvoje, jei svogūnų būdavo kur nors maiste ar padaže, aš juos išrinkdavau ir ant lėkštės krašto išrikiuodavau, kas labai nepatikdavo mamai, ir ji mane vydavo nuo stalo. Labai lėtai valgiau, ne viską valgiau, žodžiu, mama su manimi turėjo vargo dėl maisto. O Rebdorfe maistas buvo labai prastas, duona pusiau žalia… Kai mergaitės eidavo pasivaikščioti į miškelį, pasiimdavo itališko šokolado, gauto iš UNRRA [Jungtinių Tautų pagalbos ir atkūrimo administracija – aut.], arba kakavos maišelį ir su vietiniais ūkininkais iškeisdavo į svogūnus. Tada susipjausto… Virtuvės nebuvo, bet vidury kambario buvo pečius, kuris šildo kambarį, didelis, kūrenamas malkom arba anglim… Mergaitės jį užkurdavo, iš kažkur susiorganizavo keptuvę, ir kepdavo tuos svogūnus. Kai mums duodavo vakarienę, jos pataupydavo margarino ir ant jo kepdavo… Kvepia visas kambarys, jos valgo svogūnus ir man siūlo, o aš – nė iš tolo. Bet kartą galvoju: jei taip skaniai kvepia, tai gal tikrai galėtų būti skanu. Paragavau, ir iki šiol svogūnus mėgstu, ypač pakepintus.